

ПЕРСОНАЛІЇ

УДК (UDC) 929:930.1:37 А.В.ФЛОРОВСКИЙ

МИРОНЧУК А. С.

**ДОКТОРСЬКИЙ ДИСПУТ А.В. ФЛОРОВСЬКОГО:
СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ БІОГРАФІЇ**

У статті здійснена спроба реконструкції біографії професора Новоросійського університету А.В. Флоровського на основі маловідомих даних про захист ним магістерської дисертації.

Ключові слова: біографія, докторський диспут, магістерська дисертація, Законодавча комісія 1767 р.

Останнім часом в сучасній історіографії спостерігається посилення уваги дослідників до проблем соціальної історії та духовної сфери життя суспільства, а разом з тим до історичних джерел особового походження не лише як джерела фактичної інформації, а й важливого чинника культурно-історичного процесу, пам'ятки суспільно-політичної думки.

Суб'єктивізм мемуарних джерел, до яких відносимо і щоденники, що обумовлюється специфічним - суто індивідуальним походженням, робить їх незамінним джерелом для біографічних досліджень [1].

Можна з упевненістю говорити, що творча спадщина Антонія Васильовича Флоровського (1884-1968) як вченого в галузі вітчизняної та російської історії і, значною мірою, "*прекрасного популяризатора і організатора історичного знання*", який багато уваги приділяв питанням історіографії, історичної бібліографії і методології науки, вже знайшла своє відображення в літературі [2]. Що ж стосується біографії історика, то, незважаючи на ряд біографічних досліджень, вона повною мірою так і не отримала належного висвітлення, у зв'язку з чим актуальним бачиться залучення до наукового обігу маловідомих фактів з життя А. Флоровського, які дозволять уточнити і доповнити наявні в історіографії відомості.

Антоній Флоровський заявив про себе як про історика передусім роботами з історії Законодавчої комісії 1767 р., які посіли почесне місце серед кращих творів російської історіографії [3]. Ще під час навчання на історичному відділенні історико-філологічного факультету Новоросійського університету він під керівництвом професора Івана Андрійовича Линниченка (1857-1926) написав свою першу роботу "*Селянське питання в Законодавчій комісії 1767 р.*", представивши її на конкурс студентських робіт під девізом "*Ошибками моими поучаюсь*" [4, с. 12].

Вочевидь, що тема роботи була запропонована майбутньому історику І. Линниченком [5]. Ймовірно, це було зроблено з двох причин: по-перше, з кінця XIX ст., коли більша частина матеріалів Комісії була опублікована, вона стає об'єктом детального історичного вивчення, а на початку XX ст. починають формуватися основи її вітчизняної історіографічної традиції; по-друге, у 1907 р. відзначалась 140-ва річниця з дня заснування Законодавчої

Мирончук Анатолій Святославович - науковий співробітник Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського

комісії 1767 р. У 1907 р. робота А. Флоровського, присвячена Комісії, здобула золоту медаль на конкурсі студентських робіт.

У 1910 р., доповнена і перероблена, вона спочатку була опублікована в *"Записках історико-філологічного факультету Імператорського Новоросійського університету"* під заголовком *"З історії катерининської Законодавчої комісії 1767 р. Питання про кріпосне право"*, а згодом вийшла окремою книгою [6]. Закінчивши навчання в 1908 р., Антоній Флоровський з січня 1909 р. був залишений при університеті для підготовки до професорського звання на кафедрі російської історії, яку очолював його науковий керівник І.Линниченко [4, с. 12].

30 квітня 1911 р. А. Флоровський був обраний членом-співробітником Одеського товариства історії та старожитностей, а 25 лютого 1914 р. - дійсним його членом [7]. 15 червня 1911 р. А. Флоровського обирають дійсним членом Одеського слов'янського благодійного товариства ім. просвітителів Кирила і Мефодія [8]. Після здачі магістерських екзаменів А. Флоровський стає з 31 жовтня 1911 р. приват-доцентом Новоросійського університету і з весняного семестру 1912 р. читає спецкурс *"Історія царювання імператриці Катерини II"*, веде семінари з російської історії.

У 1912 р. в *"Записках"* Одеського товариства історії та старожитностей А. Флоровський публікує нову свою роботу *"Депутати Війська Запорозького в Законодавчій комісії 1767 р."* [9].

16 листопада 1913 р., будучи дійсним членом історико-філологічного товариства при Імператорському Новоросійському університеті, куди А. Флоровського обирають в квітні 1912 р., він виступає з науковим повідомленням *"Положення про вибір депутатів в Законодавчу комісію 1767 р."* [10]. У тому ж 1913 р. А. Флоровського нагороджують світло-бронзовою медаллю в пам'ять 300-річчя правління дому Романових [4, с. 13]. Отже, тема магістерської дисертації для А. Флоровського була цілком логічною і закономірною. Для здобуття ступеня магістра російської історії в Московському університеті він вирішив представити роботу *"Склад законодавчої комісії 1767-1774 рр."*

Досить цікаві відомості про захист А. Флоровським магістерської дисертації знаходимо в щоденнику історика Михайла Михайловича Богословського (1867-1929) - професора Московського університету, Вищих жіночих курсів і Московської духовної академії, з 1921 р. члена Російської академії наук, який разом зі своїм колегою та другом професором історико-філологічного факультету Московського університету Юрієм Володимировичем Готьє був офіційним опонентом магістерської роботи А. Флоровського [11].

Наукові засідання, захисти дисертацій - це сфера життя, яка надзвичайно цікавила М. Богословського. Історик старанно готувався до них, знайомлячись з новою літературою по темі і перечитуючи раніше йому відому. Для нього святом ставали особливо вдалі засідання, доповіді, і, стриманий зазвичай у вираженні своїх почуттів, він емоційно передавав свої враження, особливо якщо відкривав для себе обдарованість молодих учених [12, с. 20]. Саме так було і по відношенню до А. Флоровського. Записи М. Богословського, здійснені ним у період 1915-1916 рр. свідчать про те, що до опонування дисертації обдарованого історика він поставився досить серйозно та відповідально.

Тема Законодавчої комісії 1767 р. була не новою для М. Богословського, оскільки він неодноразово згадує про її вивчення на Вищих жіночих курсах, вона також входила і до переліку магістерських програм. Для прикладу, в своєму щоденнику 17 грудня 1915 р. М. Богословський нарікав на непромірно великі магістерські програми і відзначав, що 20 років тому для вивчення питання про Комісію 1767 р. достатньо було ознайомитись з 3-4 томами матеріалів збірника Російського історичного товариства, то тепер для опрацювання цієї теми необхідно опрацювати 13 томів. Окрім того, слухачки Вищих жіночих курсів неодноразово виступали з повідомленнями, що стосувались різноманітних аспектів діяльності Комісії [11, с. 59].

З середини серпня 1915 р. протягом кількох днів, навіть незважаючи на погане самопочуття, М. Богословський знайомився з книгою А. Флоровського "Склад законодавчої комісії 1767-1774 рр." та текстом його дисертації. "Читається з задоволенням", - записав він у своєму щоденнику 18 серпня [11, с. 13].

Головною справою історика в ті роки М. Богословський вважав створення "Петриади" (так він, використовуючи літературний шаблон XVIII ст., називав іноді роботу над фундаментальною біографією Петра Великого).

Насправді ж М. Богословський не міг обмежитися лише заняттями своєї "Петриади". І аж ніяк не тому тільки, що зобов'язаний був, як відповідальний і турботливий глава сім'ї, забезпечувати її матеріально. Історик відчував потребу в атмосфері загального наукового життя - у спілкуванні з колегами-професорами і тими, у кому бачив "майбутніх професорів", в ознайомленні з широким колом наукової проблематики, не міг зосереджуватися надовго лише на певній історичній тематиці. Широта наукових інтересів, чуйність на нову думку були в основі його творчої натури [12, 18]. І це зайвий раз підтверджує його ставлення до рецензування роботи А. Флоровського.

В записках М. Богословського підкуповує його здатність радіти чужим досягненням, входженню до наукового середовища перспективної і талановитої молоді. Показовим у цьому відношенні є прихильне ставлення М. Богословського до А. Флоровського, незважаючи на те, що останній був учнем І. Линниченка, про якого М. Богословський був не надто високої думки. Коли 20 жовтня 1915 р. колега М. Богословського історик М. Любавський показав йому лист І. Линниченка, в якому той висловлював бажання перейти на посаду позаштатного професора Московського університету, реакція М. Богословського була категоричною: "Буде зовсім зайвий і непотрібний. Величина не з таких, які бажано би здобувати" [11, с. 47].

Стійке негативне ставлення до І. Линниченка склалося у М. Богословського ще в студентські роки, коли йому не сподобалася його манера читання лекцій. Своїми лекціями з історії Польщі І. Линниченко "вчив тому, як не треба читати лекції", писав М. Богословський у щоденнику згадуючи той час [11, 47].

М. Богословський дозволяв собі формулювати і досить різкі відгуки про роботи І. Линниченка, який на той час вже отримав визнання в академічних колах - в 1912 р. його було обрано членом-кореспондентом Академії наук. "Прочитав вульгарну брошуру, надіслану мені Линниченком про Перетятковича. Немає Гоголя, щоб зобразити цю провінційну професорську твань", - записав М. Богословський у своєму щоденнику 20 грудня 1915 р. [11, с. 59].

Попри те, що історія взаємин південноукраїнських істориків та академіків

Академії наук у другій половині XIX - у перших десятиріччях XX ст. і включала випадки "опонування", однак особисті чинники були визначальними у зміцненні контактів між ними [13]. Переконливим свідченням цього є стосунки М. Богословського та А. Флоровського.

На початку січня 1916 р. М. Богословський продовжив роботу над книгою А. Флоровського, оскільки той у листі своєму опоненту висловив сподівання, що академічний диспут з приводу його роботи відбудеться в 20-х числах січня. Цей лист змусив М. Богословського з важким почуттям відкласти роботу "над Петром" і посилено взятися за книгу А. Флоровського та писати відгук на його роботу [11, с. 63].

16 січня М. Богословський написав листа А. Флоровському, в якому, швидше за все, йшлося про дату його академічного диспуту, бо у листі-відповіді, який М. Богословський отримав 29 січня, А. Флоровський просить призначити дату диспуту на 14 лютого [11, с. 69].

10 лютого А. Флоровський приїхав з Одеси до Москви на диспут. М. Богословський дуже зрадів його приїзду, бо починав виявляти певне хвилювання [11, с. 71]. В ході підготовки до докторського диспуту М. Богословський та А. Флоровський обговорювали, з-поміж інших, питання відзначення у грудні 1917 р. 150-річного ювілею М. Карамзіна.

Напередодні докторського диспуту М. Богословський влаштував у себе дома збори істориків, щоб представити їм А. Флоровського. На них були присутні О. Савін, Ю. Готьє, М. Любавський, С. Веселовський, О. Кізеветтер. "Було досить жваво", - записав у своєму щоденнику М. Богословський 12 лютого [11, с. 72].

У неділю 14 лютого 1916 р. у Богословській аудиторії Вищих жіночих курсів при Московському університеті відбувся докторський диспут А. Флоровського - до захисту була представлена його дисертація. Докторський диспут як форма захисту докторської дисертації займав традиційне місце в російській системі наукової атестації до жовтня 1917 р. і основоположною правовою нормою дисертаційного диспуту була публічність [14]. М. Богословський доклав чимало зусиль, щоб дотриматись цієї норми, забезпечивши максимальну кількість присутніх. Диспут пройшов в спокійному академічному тоні. М. Богословський повторив свої зауваження, наведені у відгуку, і додав ще два: про ставлення дворянства до Комісії та про принцип становості, який реалізувала Катерина II. "Відчував почуття великого полегшення, що справа з Флоровським, нарешті, благополучно завершилась", - записав М. Богословський у щоденнику після захисту [11, с. 72].

16 лютого з нагоди успішного захисту А. Флоровський був запрошений на обід до Ю. Готьє, на якому були також присутні М. Богословський і О. Яковлев [11, с. 72]. Магістерська робота А. Флоровського отримала схвальний відгук і другого опонента - професора Ю. Готьє. "В тих рамках, які поставив собі автор, робота виконана з великим успіхом - автор почувається господарем у вибраній сфері", - відзначав Ю. Готьє у рецензії [15]. Характерним є резюмуючий його вислів: "Склад комісії можна вважати вивченим автором настільки повно, що навряд чи прийдеться ставити це питання знову в такому вигляді, як це зробив автор" [11, с. 86].

В 1916 р. магістерська дисертація А. Флоровського "Склад законодавчої

комісії 1767-1774 рр." була відзначена Уваровською премією Санкт-Петербурзької Академії наук. Засновані Академією в 1856 р. в пам'ять про її президента графа Сергія Семеновича Уварова за пропозицією його сина Олексія Сергійовича, Уваровські премії присвоювались переважно за твори з російської історії. Лауреатами премій свого часу були відомі та авторитетні історики: Є. Голубинський (1869, 1881), Н. Попов (1869), М. Барсов (1873), О. Потебня (1878, 1879), Д. Кобеко (1882), С. Голубєв (1885, 1886, 1899), М. Петров (1886), Д. Багалій (1887), М. Чечулін (1892), К. Харлампович (1900), М. Богословський (1902), А. Стороженко (1909) та ін.

Далеко не всі моменти біографії А.Флоровського відображені в наведених нами фактах, однак можна впевнено говорити про перспективність подальшого пошуку джерельної бази та матеріалів з інформацією про життєвий шлях та творчу діяльність одного з яскравих представників вітчизняної історичної науки.

1. *Любовець Н.І.* Вивчення мемуарів як історичного та біографічного джерела: до історіографії проблеми // Українська біографістика: зб. наук. пр. - К., 2010. - Вип. 7. - С. 98-99.

2. *Бондарева Е.А.* Из архива А.В. Флоровского. Конспект статьи "Предмет и содержание "Русской истории или истории России" // История и историки. 2001. Историографический вестник. - М.: Наука, 2001. - С. 327.

3. *Архангельский П.* [Рецензія]. А.Ф. Флоровский. Состав законодательной комиссии 1767 - 1774 гг. // Русский исторический журнал. - 1917. - Книга 1. - С. 216.

4. *Галяс Василий.* Русский историк-славист А.В. Флоровский // Дерибассовская-Ришельевская: Литературно-художественный, историко-краеведческий иллюстрированный альманах. - 2003. - Вып. 15. - С. 12.

5. *Калінку В.В.* Первинний погляд на бібліографію творів Антонія Флоровського: "Одеський період" // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. - 2009. - Т. 14. - Вип. 19. - С. 156.

6. *Флоровский А.В.* Из истории Законодательной комиссии 1767 г. Вопрос о крепостном праве. - Одесса, 1910. - 319 с.

7. Архів Російської академії наук (далі - Архів РАН), ф. 1609, оп. 1, спр. 150.

8. Архів РАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 151.

9. *Флоровский А.В.* Депутаты Войска Запорожского в Законодательной комиссии 1767 г. // Записки Одесского общества истории и древностей. - Одесса, 1912. - Т. XXX. - С. 329-377.

10. Архів РАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 152.

11. *Богословский М.М.* Дневники. 1913-1919: Из собрания Государственного Исторического музея / Отв. ред. С.О. Шмидт; вступ. ст. С.О. Шмидта; публ. и коммент., биогр. справка Е.В. Неберекутиной и Т.В. Сафроновой. - М.: Изд-во "Время", 2011. - 423 с.

12. *Шмидт Сигурд.* Дневник московского историка и его особенности // Михаил Богословский. Дневники. 1913 - 1919. Из собрания Государственного Исторического музея / Отв. ред. С.О. Шмидт; вступ. ст. С.О. Шмидта; публ. и коммент., биогр. справка Е.В. Неберекутиной и Т.В. Сафроновой. - М.: Изд-во "Время", 2011. - С.20.

13. *Музичко Олександр.* Південноукраїнські історики та російська академічна еліта: етапи та напрямки співпраці у другій половині XIX - на початку XX ст. // Історіографічні дослідження в Україні: зб. наук. пр. - 2011. - Вип. 21. - С. 72, 76-77.

14. *Демина Н.В.* Диссертационные практики в дореволюционной России: публичность как условие научной экспертизы // Человек. Общество. Управление. - № 1. - 2006. - С. 121.

15. *Готье Ю.В.* [Рецензія]. А.В. Флоровский. Состав законодательной комиссии 1768 - 74 гг. Одесса. 1915. // Журнал Министерства народного просвещения. - 1916. - № 11. - С. 85.

Мирончук А.С. ДОКТОРСКИЙ ДИСПУТ А.В. ФЛОРОВСКОГО: ПОПЫТКА РЕКОНСТРУКЦИИ БИОГРАФИИ

В статье предпринята попытка реконструкции биографии профессора Новороссийского университета А.В. Флоровского на основе малоизвестных данных о защите им магистерской диссертации.

Ключевые слова: биография, докторский диспут, магистерская диссертация, Законодательная комиссия 1767 г.

Myronchuk A.S. DISPUTE DOCTORAL OF A. V. FLOROVSKY: ATTEMPT OF RECONSTRUCTION OF THE BIOGRAPHY.

Recently, in modern historiography there is increasing of researcher's attention to issues of social history and spiritual aspects of society and, at the same time, to historical sources of personal origin.

We can say that the creative heritage of Antonii Florovsky (1884 – 1968) is reflected in the literature.

As for the historian's biography, despite a number of biographical researches it hasn't covered in full. And therefore it is actual to involve in scientific use little-known facts about A. Florovsky which will clarify and supplement the historiography information.

In this article an attempt of reconstruction of the biography of Professor of Novorosiysk University A. V. Florovsky based on little-known information about protecting his master's thesis was made.

Antonii Florovsky declared himself as a historian first of all by his works on the history of the Legislative Commission of 1767.

To obtain a master's degree in Russian history at Moscow University, he presented his work "The composition of the legislative commission of 1767 – 1774", performed under the supervision of Professor I. Lynnychenko and which was a logical continuation of previous researches.

Some questions on the Legislative Commission were investigated in this work in a new way and involving a huge number of unpublished archival materials.

A. Florovsky first introduced the organization of the Commission as a quite serious political act, which had not equalled the hopes of hope power. At that time it was a significant research innovation.

Very interesting information on A. Florovsky master's thesis defense are in diary of historian Mykchailo Bogoslovsky (1867 – 1929) – Professor of Moscow University, from 1921 Member of the Russian Academy of Sciences, who together with his colleague and friend Professor of History and Philology of Moscow University Yuri Gauthier was an official reviewer of master's work of A. Florovsky.

For example of doctoral dissertation we can observe the way how the Legislative commission becomes one of the main topics of scientific creations of A. Florovsky.

A diary of Mykchailo Bogoslovsky allows to trace the role of M. Bogoslovsky in the development of the future historian and reveals a little known page biography of A. Florovsky.

The relationship of thesis respondent and his opponent we can trace not only infrastructure but also personal contacts between Ukrainian historians and academicians of St. Petersburg (Russian) Academy of Sciences in the early decades of the twentieth century. The personal factor was paramount in the relations between M. Bogoslovsky and A. Florovsky.

Usually M. Bogoslovsky notes are laconic, but very informative.

The diary M. Bogoslovsky demonstrates his ability to rejoice achievements of other people, joining of talented young people to scientific environment. Quite so it was towards A. Florovsky.

The notes of M. Bogoslovsky taken during 1915 – 1916 indicated his serious and responsible attitude to the opposing thesis.

Indicative in this respect is the M. Bogoslovsky positive attitude to A. Florovsky, despite the fact that the latter was a student of I. Lynnychenko, wereof M. Bogoslovsky has not too high opinion.

Master's thesis of A. Florovsky get a good review of the second opponent - Prof. Yu. Gauthier.

In 1916 master's thesis of A. Florovsky "Structure of Legislative commission 1767 – 1774" was awarded Uvarov Prize of the St. Petersburg Academy of Sciences. Many famous and respected historians were the winners of this Prize.

Not all aspects of the biography of A. Florovsky are reflected in the above mentioned facts, but we can surely say about the prospects of further information sources search and materials about the life and creative work of one of the brightest representatives of national historical science.

Key words: *biography, dispute doctoral, master's thesis, the Legislative Commission of 1767.*